Farma Lazčeky, z roku 1944

Je to časť krajnianského chotára na ľavom svahu údolia potoka Korytárka, smerom z Krajného na Myjavu. Bola tu farma - samota, vzdialená z obce asi 2 km, viedla na ňu poľná cesta. Po 1. svetovej vojne zakúpili manželia Martin a Katarína Knapová pozemky, na ktorých postavili túto farmu. Zakúpené pozemky mali rozlohu asi 10 ha. Na farme hospodárili súrodenci Martin, Štefan, Michal, ktorí postupne odišli do Krajného. Alžbeta v r. 1924 a Katarína - moja babička v r. 1935 odišli za prácou do Francúzska. Zanechala po smrti manžela svoju trojročnú dcéru v opatere rodičov. V novembri 1940 sa Katarína vrátila na farmu a v r. 1941 sa vydala druhý krát za Jána Gálika - môjho dedka.

V lete 1941 sa Slovensko po boku Nemecka zapojilo do vojny proti Sovietskemu zväzu. Slovenská vláda sa v tomto období ťažko previnila na židovskom obyvateľstve, keď prijala podľa nemeckého vzoru rasové zákony. Väčšina židovského obyvateľstva bola sústredená do koncentračných táborov a odvlečená do vyhladzovacích táborov. Mnoho obyvateľov dokázalo svoju ľudskosť tým, že i napriek vlastnému riziku skrývali židovské rodiny i ľudí zapojených v odboji, slovenských, ruských partizánov, ba dokonca amerických a anglických letcov.

Vasil a Valentin

Na jar v roku 1944 priviedol babičkin brat Martin na farmu dvoch Rusov - Vasila a Valentina, ktorí tvrdili, že utiekli zo zajateckého tábora a sú zapojení v partizánskom odboji. Týmto ruským vojakom poskytli na farme prechodné bydlisko. V súvislosti s touto situáciou a pre lepšiu bezpečnosť z iniciatívy ujca Martina vybudovali v dome úkryt. Tento úkryt vytvorili prehradením miestnosti - komory vedľa kuchyne ďalšou stenou. Do úkrytu sa vchádzalo maskovaným otvorom na povale. Tajná miestnosť mala rozmery asi 4,5 x 1m. Využívali ju pre denný úkryt a odpočinok. Po určitom čase si moji prarodičia všimli, že vždy večer pred odchodom sa starostlivo upravovali, voňavkovali a pripravili inak, ako dovtedy. Prišli na to, že Vasil a Valentín sa nezapájajú do partizánskeho hnutia, ale využívajú zbierky od ľudí na partizánske hnutie pre svoju vlastnú potrebu. Dedko to oznámil ujcovi Martinovi. Začiatkom leta Lazčeky opustili.

Prenasledovaný Žid Eugen Kulka

V septembri priviedol na farmu babičkin brat Michal židovského lekára, Dr. Eugena Kulku, ktorý sa určitú dobu (júl - august) skrýval v Krajnom u pána Martina Marku. Dlho predtým ako bol vyhlásený Mníchovský diktát, odišiel z Prahy do nemocnice v Piešťanoch, kde pôsobil ako ženský lekár. Keď že mu hrozilo odvlečenie do koncentračného tábora, zobral si len to čo mal v nemocnici a potom ho previezol pán Marek do Krajného na voze v ktorom vozil do Piešťan každý deň mlieko z celej dediny a kopaníc. Bolo to dosť veľké riziko, lebo vrbovskí gardisti kontrolovali každého a všetko čo išlo na Prašník, Brezovú a Krajné. Po vyhlásení SNP 29. augusta sa rozhodol s dobrovoľníkmi odísť do hôr - Vlčej doliny, kde kapitán Valentin Medveďev (asi ten už spomínaný), organizoval partizánsku skupinu. Tu sa stretol s ďalším partizánom, ktorý odišiel z Uhrovej skupiny, Karlom Glýrom. Glýr mu chcel zobrať jeho osobné veci a videl tu aj iné nepríjemné veci, preto sa vrátil v ten istý deň späť do Krajného. Pretože v dedine o ňom vedelo veľa ľudí (niektoré ženy ho poznali z nemocnice v Piešťanoch), rozhodli sa, že ho pošlú na farmu Lazčeky. Farma bola bezpečná až do príchodu nemeckých vojakov do Krajného. O tom, že dedko nedôveroval nikomu, spomína pán Martin Marek:

Pár dní po Kulkovom odchode som sa rozhodol, že ho pôjdem pozrieť. Zobral som nejaké potraviny. Jano mi vyšiel kus oproti. Hovorím mu, že idem za Kulkom a že mu niečo nesiem. Jano sa vyhováral, že takého človeka nepozná, ani ho nevidel,

ale ide sa opýtať ženy. Samozrejme on sa išiel pýtať Kulku. Bol som tam potom za ním na výške tam, kde sa išlo do skrýše.

Americkí letci

V polovici septembra prišlo do Krajného 5 amerických letcov, ktorým sa podarilo újsť z koncentračného tábora vo Vajnoroch. Do dediny ich priviedol pán Pavol Remiáš. Volali sa A. J. Wilson, E. H. Coleman, R. F. Hede, G. L. Fernandes a F. J. Bulfin. Prvé dni sa v Krajnom skrývali u pána Jána Valáška, kde pani Valášková vedela veľmi dobre anglicky a pána Michala Knapa, kde večer chodieval z Lazčekov Dr. Kulka a vedel anglicky. 15. septembra prišlo do dediny asi 100 nemeckých vojakov s úlohou likvidovať tvoriace sa partizánske oddiely, pretože partizáni zo skupiny Jána Reptu 8. septembra prepadli na ceste z Košarísk do Vrbového nemecký konvoj. Veliteľstvo si za svoje sídlo vybralo budovu meštianskej školy. Nemci strieľali na každého, kto sa pohyboval v poli mimo obce. Tento deň opisuje vo svojom liste J. L. Fernandes, ktorý poslal ako odpoveď po stretnutí s mojím bratom:

Nepamätám si presne, kedy sme prišli na farmu (v strede septembra 1944). Predtým sme sa skrývali v Krajnom. Skoro ráno, asi v strede septembra prišli nemeckí vojaci nečakane do Krajného. Ja a Howard Coleman sme boli v dome Jána Valáška a jeho ženy. Rýchle sme sa obliekli a utiekli z domu, aby nás tam nechytili. Išli sme dlhou poľnou cestou z dediny. Frank Bulfin bol v blízkom dome. Utiekol cez okno a nasledoval nás po ceste. Keď sme sa dostali na okraj dediny, cesta sa rozdelila do prava a do ľava. V pravo bol násyp. Na obidvoch stranách cesty bolo niekoľko stromov. Dalo by sa tu skryť. Išli sme do prava. V tom čase sa za nami objavil malý chlapec. Odhadom 11 až 12 rokov. Naviedol nás, aby sme išli za ním a urobili sme to. Boli sme v civilných oblekoch, ukazoval nám farmu rukami smerom k poliam. Prešli sme len krátku vzdialenosť, keď sme počuli niekoho pred nami rúbať drevo a bál sa nás. Malý chlapec nám signalizoval, aby sme stáli a počkali, kým to pozrie. Prišiel späť za pár minút. Išli sme krížom cez polia. Okolo dvoch míľ od Krajného sme prišli do porastu, kde bolo niekoľko stromov a hustá vegetácia, Dalo sa tam skryť. Malý chlapec nám signalizoval, aby sme tu ostali.

Spomínaný chlapec bol Štefan Knap, prezývaný Kanaši.

Okolo poludnia prišiel Ján Valášek do močiarov a zavolal nás. Doniesol nám chlieb a mlieko a dopis od jeho ženy, ktorá vie veľmi dobre hovoriť anglicky. V odkaze nám povedala: Váš priateľ, ktorý je v bezpečí u Michala Knapa v dome a že pán Valášek privedie Vás k nemu. Priviedol nás na farmu, ktorá bola niekoľko míľ vzdialená. Náš priateľ bol tam a znepokojený na nás čakal. Moji traja priatelia v dome Michala Knapa, keď prišli Nemci boli: Dr. Kulka (židovský lekár), letec Jack Wilson (Angličan), Bob Hede (americký pilot) unikli cez zadné dvere a utiekli. Boli vedení slovenským partizánom. Dr. Kulka sa špecializoval na miestne matky, ktoré niekedy privádzali svoje deti k nemu na liečenie. Som rád, keď som sa dopočul, že prežil vojnu.

Po tejto akcii sa Nemci vrátili do Nového Mesta. Netrvalo to dlho, 17. septembra prišli Nemci znovu. Boli medzi nimi aj slovenskí gardisti. Robili prehliadky po domoch, v dedine aj na kopaniciach a hľadali partizánov. Pravdepodobne na tento deň si spomína otcova sestra, ktorá mala vtedy 12 a pol roka takto:

Otec s ujcom Martinom a jedným letcom oberali jablká pri ceste vedúcej z Krajného k domu. Nevideli nič, ale začuli nemecké hlasy. To prichádzala skupina troch nemeckých vojakov. Americký letec sa stihol schovať do hustého tŕnia v jarku. Otec a ujec Martin sa postavili s košmi jabĺk na ceste. Jeden z Nemcov, ktorý vedel česky povedal, že majú za úlohu sa skryť na farme a ďalšia skupina ich príde hľadať a aby ich otec s ujcom za žiadnych okolností neprezradili, kde sa skryli. V tom istom čase ostatní štyria letci a Dr. Kulka za neďalekým lesom na poli lámali kukuricu. Keď

prišiel otec a ujec Martin do kuchyne, rýchle ma poslal za nimi, tak aby to Nemci nezbadali, aby som ich varovala pred nebezpečenstvom. Dr. Kulka vedel anglicky, dohovoril sa s letcami, aby sa poskrývali v okolí a nevracali sa na farmu pokiaľ im neohlásia odchod Nemcov. Pretože tí prví traja sa poriadne ukryli, ostatní dôkladne prehliadli farmu a blízke okolie Po určitom čase sa dedko rozprával s miestnym žandárom Danihelom, ktorý mu povedal, že Nemci dostali udanie o pobyte amerických letcov na Lazčekoch.

Letci pomáhali na farme, kopali zemiaky, sušili a vozili ďatelinu. A niekedy z nudy pásli husi. Pritom vždy niektorý z nich mal stráž najčastejšie v sene na polešení stodoly. Pán Fernandes spomína vo svojom liste:

Raz išla okolo malá partizánska skupina. Snažili sme sa ísť s nimi, ale Rusi nás odmietli. Tak sme sa vrátili na farmu a pokračovali v trápení husí. Niektorí z nás sa niekoľko nocí prekĺzli počúvať vysielanie BBC v dome pána Knapa. Na konci septembra prišiel slovenský partizánsky dôstojník k pánovi Knapovi a priviedol nás do oddielu Jána Reptu. 1. októbra 1944 sme začali pochodovať do Banskej Bystrice s poručíkom L. Rosinom a jeho skupinou partizánov. Do Banskej Bystrice sme prišli 19. októbra.

Po 54 rokoch Georg Fernandes zavítal do Krajného, stretol sa ešte s niektorými svojimi záchrancami, ujcom Michalom Knapom, tetou Annou a pánom Emilom Valáškom. 31. augusta 1998 bol s ďalšími americkými vojnovými veteránmi - účastníkmi Slovenského národného povstania a ďalšími hosťami zo zámoria, prijatý v obradnej miestnosti obecného úradu. Pre krátkosť času nemohol si pozrieť známe miesta, ktoré spoznal pred 54. rokmi. Sľúbil, že o rok sa aj s priateľom, spolubojovníkom Howardom Colemanom, príde pozrieť. Žiaľ jeho zdravotný stav sa podstatne zhoršil a svoj sľub už nemohol splniť.

Židovská rodina

Po odchode letcov doviedol ujec Martin Knap židovskú rodinu, učiteľa z Nového Mesta (pravdepodobne N. Mitelmana) s manželkou a 4 ročným dieťaťom. Niekoľko ďalších rodín sa ukrývalo v Krajnom, Judka Grunwaldová u ujca Michla Knapa, jej rodičia a sestra u ujca Martina. Rodina Steinerová u Jána Mozoláka u Mozolákov, neznáma rodina u Čerešňov v Treskovci a v ďalších kopaniciach. Táto rodina sa ukrývala v tajnej miestnosti. S doktorom Kulkom si nevychádzali dobre z dôvodu, že nedodržiaval náboženské tradície, ale aj pod tlakom stresu a obáv o holý život. Dr. Kulka odmietol spávať s manželmi v skrýši. Malé židovské dieťa trávilo čas s otcovou sestrou, ktorá mala 12 a pol roka. Ak mali azylanti opustiť úkryt, chceli sa vonku trochu pohybovať, musel mať vždy niekto vonku stráž.

Na farmu chodili na kontrolu nemeckí vojaci. Keďže doktor Kulka nechcel spávať v tajnej miestnosti, domácich to veľmi znepokojovalo a sťažovali sa na neho Martinovi. Dohovoril mu a Kulka ho našťastie poslúchol. Pretože o pár dní po návšteve čiernych partizánov prišla skoro ráno na farmu kontrola. Otcova sestra pri rozhovore s ním spomína:

Bolo to skoro ráno, všetci sme boli už hore. Mama ťa prebaľovala na stole nad ktorým svietila petrolejka. Celý dvor obstavili nemeckí vojaci. Bolo ich veľa. Do kuchyne vošli traja. Jeden z nich sudetský Nemec hovoril česky, otcovi povedal, že prišli na kontrolu, aby ich povodil po celom gazdovstve. V kuchyni bol ešte ten malý židovský chlapec, keď začul nemecký hlas schoval sa pod stôl a ani nemukol. Pod posteľou bol z bunkra (tajnej skrýše) urobený otvor, cez ktorý počuli čo sa v kuchyni deje. Nemci boli s otcom aj na výške, otvorili bedňu so sitami od mláťačky, ktorou bol zakrytý vchod do bunkra. Prehľadali celé stavanie, v stodole pichali do sena a slamy bodákmi. Vypočúvali otca, ale nič podozrivé neobjavili. Vrátili sa späť do kuchyne. Nemecký veliteľ si všimol, že hľadíš do svetla petrolejky, upozornil mamu,

že je to pre dieťa na oči škodlivé. Všetko ukončil asi v tom zmysle: ako môže napísať niekto také udanie, že sa tu skrývajú partizáni a židia, keď sme tu po tak dôkladnej prehliadke nič podozrivé nenašli.

Čierni partizáni

12. októbra založili dezertéri zo skupiny Miloša Uhra partizánsku skupinu, ktorú ľudia prezývali „čierni partizáni". Najbrutálnejším členom skupiny bol Čech Karel Glýr, ktorý sa vyznačoval veľkou surovosťou. Aby miestnych partizánov ľudia nepoznali, pri akciách si na tvár nasadzovali masky z pančúch, alebo šatky. Príkazy dával len veliteľ, ostatní neprehovorili. Títo partizáni sa zameriavali na lúpeže ukrytých židovských rodín, o ktorých mali miestni čierni partizáni dobrý prehľad.

Jeden jesenný večer, keď prišla na farmu na návštevu ešte rodina Grunwaldová, prišiel aj Glýr so svojou skupinou. Na farme bola babička, otcova sestra a babičkin brat Michal. Dedko bol u švagra Martina v dedine, ktorý mal šenk. „Partizáni" boli dobre informovaní, kto je na farme. Jeden z ich skupiny, blízky sused dedkovho švagra Martina, zdržiaval dedka v šenku, aby jeho kumpáni mali voľnejšie ruky. Túto udalosť živo opisuje ujec Michal vo svojom rozprávaní:

Ležal som v kuchyni na posteli za dverami, aby som si odpočinul, lebo som spával dve, tri hodiny, čo som piekol chleba. Židovské rodiny sa rozprávali v kuchyni za stolom. Ja som sa prebral z driemot, až keď ma Glýr chytil pod krk a že pre teba to neplatí, kde predtým kázal všetkým ruky hore! Reku nije. Potom som si uvedomil, že som si dosť dovolil. A ja sa ich pýtam čo ste zač, ale ja už som vedel čo je to za bandu. Čo to tu trpíte za háved, čo to nejde bojuvat.

„Partizáni" obrali Židov o všetky peniaze, cennosti, Dr. Kulku o fotoaparát. Ostali im len obnosené šaty. Pri odchode sa stretali aj s dedkom, ktorý napriek tomu, že videl ich zbrane, začal s nimi robiť krik. Glýr na neho namieril zbraň a vyhrážal sa mu, aby radšej poslal Židov bojovať do hôr k partizánom.

28. októbra chytili Krajnianci Ján Babulíc, Michal Knap a Pavel Sadák Karla Glýra. Eskortovali ho k partizánskej skupine Jána Reptu. Cestou ku Košariskám sa Glýr pokúsil o útek, pričom bol zastrelený Michalom Vavákom. Pretože najväčší podiel mal na odzbrojení Ján Babulíc, Glýrovi spolubojovníci ho udali veliteľovi partizánskej Brigády pplk. Snežinskému. Ten sa s Jánom Babulícom stretol na Ošmeku v neobývanom dome zvanom Kahúnovec. Pri ostrej výmene názorov bez súdu Babulíca zastrelil v domnienke, že Glýr bol statočným partizánom. Za spoluprácu s partizánmi bol vypočúvaný a potom do koncentračného tábora Sachsenhausen odvlečený aj Pavel Sadák.

Oslobodenie

V zime sa počet prehliadok farmy zmenšil, ale ukrývajúca sa židovská rodina nemohla vychádzať z úkrytu, aby vonku nezanechávala stopy. Túžobne očakávali príchod jari, pretože mali informácie o porážkach nemeckej armády na východnom fronte. Tesne pred ústupom nemeckej fronty mnoho ľudí z Krajného hľadalo bezpečie na farme. 7. apríla 1945 bolo Krajné a s ním aj farma Lazčeky oslobodená. Židovská rodina sa rýchlo rozlúčila so slovami: „Konečne nám svitla sloboda a za to, čo sme si tu vytrpeli nám niekto poriadne zaplatí."

Slušne sa však rozlúčil Dr. Kulka, ktorý odcestoval do nemocnice do Prahy. Na svojich záchrancov nezabudol a udržiaval s nimi písomný kontakt až do jeho smrti. Na svojich záchrancov ujca Michala a tetu Zuzku (po ujcovi Martinovi) nezabudla rodina Grunwaldová, na rodinu Jána Mozoláka nezabudla rodina Steinerová aj napriek veľkým prekážkam vo vzťahoch ČSSR - Izrael v uplynulých štyridsiatych rokoch.

V roku 1951 sa moji starí rodičia presťahovali do novopostaveného domu v Krajnom. Farma zostala opustená a chátrala. Po združstevnení stratila úplne svoj význam. Dnes leží v rozvalinách.

Upravené zo SOČ SPŠE v Starej Turej, šk. rok 1998/99
NEUVEREJNENÉ PRÍBEHY Z FARMY LAZČEKY Z ROKU 1944.
Ivana Gáliková

Fotografia domu pred rokom 1938

Môj dedko, krstná a babka

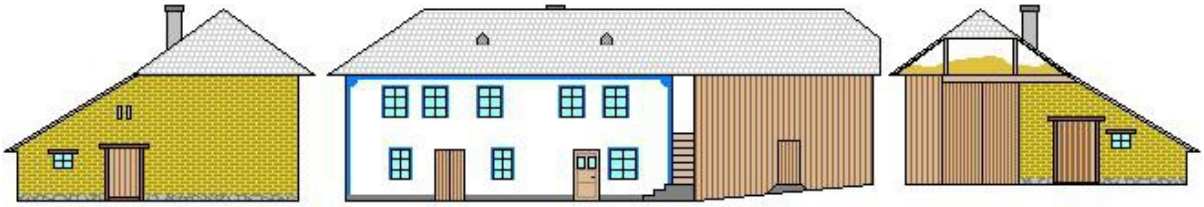

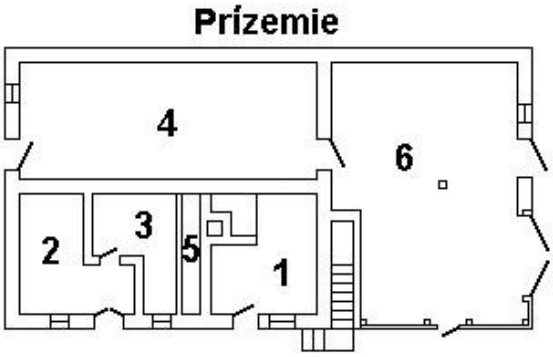

1. Kuchyňa
2. Kôlňa
3. Komora
4. Maštaľ
5. Skrýša
6. Stodola

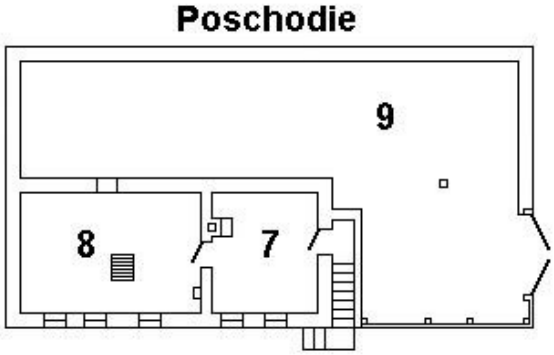

7. Izba (výška)
8. Sýpka
9. Senník

kreslil V.L. Gálik